

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24 00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41
TELEFON DYŻURNY: 21-34-34

BDF/336/13/86

OCENA DZIAŁALNOŚCI ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH
PRZEZ PRACOWNIKÓW GOSPODARKI USPOŁECZNIONEJ

(Wstępny opis wyników)

Warszawa, listopad 1986 r.

Celem ostatnio przeprowadzonego sondażu opinii społecznej¹ było określenie stosunku pracowników gospodarki uspołecznionej do związków zawodowych. Badanie dotyczyło następujących problemów:

- podstawowe funkcje związków zawodowych w zakładzie pracy,
- autorytet działaczy,
- niezależność decyzyjna organizacji związkowych,
- stosunek do działalności OPZZ,
- obejmowanie funkcji politycznych przez działaczy związkowych,
- bariery rozwoju związków zawodowych,
- społeczne oczekiwania wobec związków.

Niniejsze opracowanie koncentruje się na opisie najważniejszych wyników badania. Dane o charakterze analitycznym zostaną zaprezentowane w kolejnym raporcie na ten temat.

1. Wypełnianie podstawowych funkcji w zakładzie pracy

Ocena działalności związków zawodowych odnosiła się do okresu sprzed 2-3 lat oraz do chwili obecnej, co pozwala na ukazanie dynamiki zmian, jakie dokonały się - zdaniem respondentów - w tej krótkiej perspektywie czasowej. Badani oceniali działalność związków zawodowych w następujących sferach: obrona pracownika w przypadku konfliktu z dyrekcją, gospodarność /jakość, wydajność pracy/, warunki i bezpieczeństwo pracy, wzrost płac, organizacja czasu wolnego, pomoc w sprawach osobistych.

Obecna działalność związków zawodowych zyskała prawie tyle samo ocen pozytywnych co negatywnych. Zadowolonych i niezadowolonych z podejmowanych przez związki działań we wszystkich rozpatrywanych sferach było 40-45%. Szczegółowe dane zawiera tabela 1.

---

¹ Badanie pod hasłem "Związki zawodowe w opinii pracowników gospodarki uspołecznionej". Szczegółowe informacje o próbie zamieszczono w aneksie.

Tabela 1. Ocena aktualnej działalności związków zawodowych
w procentach

Sfera działalności	Ocena		
	pozytywna	negatywna	trudno powiedzieć
Poprawa gospodarności w zakładzie	39,3	45,0	15,5
Poprawa warunków i bezpieczeństwa pracy	46,6	43,1	9,9
Wzrost płac	39,0	44,6	15,4
Organizacja imprez sportowo-rekreacyjnych i kulturalnych	55,5	38,0	6,5
Pomoc w sprawach osobistych ^{a/}	40,4	59,6	x
Pomoc w przypadku konfliktów z dyrekcją	50,8	25,7	23,2
<p>a/ Oceny działalności w tej sferze dokonały tylko te osoby, które zwracały się do związków zawodowych o pomoc. Wśród ogółu badanych było ich około 37%.</p> <p>Uwaga - we wszystkich tabelach nie uwzględniono braku danych.</p>			

Pozytywnie oceniano najczęściej /55,5%/ działania związków zawodowych w sferze organizacji imprez sportowo-rekreacyjnych i kulturalnych oraz w zakresie obrony indywidualnych interesów pracownika w przypadku konfliktu z dyrekcją /50,8%/, najrzadziej zaś - działania na rzecz poprawy płac /39%/ i gospodarności w zakładzie /39,3%/. Podobne proporcje zauważamy w przypadku oceny sposobu informowania załogi o działalności związkowej: grupa zadowolonych obejmuje tu 44,7% badanych, grupa zaś niezadowolonych - 47,2%. Można zatem powiedzieć, że wśród ogółu badanych oceniających funkcjonowanie związku w przedsiębiorstwie występuje swoista "liczebna" równowaga pomiędzy zadowolonymi i niezadowolonymi.

Interesujące są wyniki dokonane przez badanych porównania aktualnej aktywności związków z ich działalnością w okresie sprzed 2-3 lat. Respondenci oceniali działalność związkową w poszczególnych sferach na skali: uległa poprawie, pogorszeniu, nie uległa zmianie. I w tej kwestii opinie są dość podzielone /tab.2/. Wśród badanych można wyodrębnić dwie zbliżone licze-

nie grupy: jedna twierdzi, że nastąpiła poprawa /33-42%/, druga - że nic się nie zmieniło /37-48%/. Zdaniem 5-10% badanych nastąpiło pogorszenie. Korzystne zmiany w działalności związkowej badani dostrzegają najczęściej w sferze podziału świadczeń socjalnych /42,1%/ i organizacji wczasów i kolonii /41,4%/, najrzadziej zaś - w działaniach na rzecz poprawy gospodarności /33,6%/ oraz warunków i bezpieczeństwa pracy /36%/.

Tabela 2. Ocena dynamiki działalności związków zawodowych
w procentach

Sfery działalności	Oceny			
	poprawa	brak zmian	pogorszenie	trudno powiedzieć
Poprawa gospodarności w zakładzie	33,6	46,1	6,2	13,6
Poprawa warunków i bezpieczeństwa pracy	36,0	48,1	5,4	9,8
Wzrost płac	40,4	37,2	9,8	12,0
Organizacja imprez sportowo-rekreacyjnych i kulturalnych	36,0	43,2	8,8	10,2
Obrona pracownika w przypadku konfliktu z dyrekcją	37,1	41,4	6,7	14,4
Podział świadczeń socjalnych	42,1	38,9	8,9	9,6
Organizowanie wczasów i kolonii	41,4	39,0	7,7	11,3

Kolejny element wartościowania działalności związkowej to kwestia autorytetu działaczy - tabela 3.

Tabela 3. Ocena autorytetu działaczy związkowych

Działacze	Ocena		
	pozytywna	negatywna	trudno powiedzieć
Założyciele związków zawodowych	50,9	20,6	28,2
Aktualnie pełniący funkcje	53,6	26,9	20,4

Ponad połowa badanych uważa, że działacze związkowi to ludzie mający autorytet wśród pracowników. Różnice w ocenie obydwu typów działaczy są niewielkie.

Ocena autorytetu w pewnym stopniu wiąże się z przynależnością do grupy społeczno-zawodowej. Zestawiając liczebność ocen pozytywnych i negatywnych, uzyskano wskaźniki aprobaty autorytetu działaczy związkowych - tabela 4.

Tabela 4. Wskaźniki uznania autorytetu działaczy związkowych przez grupy społeczno-zawodowe

Działacze	w procentach			
	Robotnicy przemysłowi	Kadra inżynieryjno-techniczna	Pracownicy handlu i usług	Pracownicy nadbudowy
Założyciele związków zawodowych	25,4	15,2	48,6	26,7
Aktualnie pełniący funkcje	22,2	23,5	32,6	38,9

Autorytet działaczy związkowych najwyżej oceniają pracownicy handlu i usług oraz pracownicy nadbudowy, najniżej zaś kadra inżynieryjno-techniczna i robotnicy przemysłowi.

Ważnym wymiarem oceny związków, zwłaszcza w aspekcie ich pozycji w przedsiębiorstwie, jest kwestia niezależności decyzyjnej /tab.5/.

Tabela 5. Ocena niezależności decyzyjnej związku zawodowego

Podmioty decyzyjne	w procentach			
	Stopień niezależności związku			
	duży	umiarkowany	mały	trudno powiedzieć
Dyrekcja	17,4	32,6	37,8	12,1
Organizacje społeczno-polityczne w przedsiębiorstwie	17,9	26,6	38,5	17,0
Instytucje i organizacje spoza przedsiębiorstwa	16,5	16,8	29,8	37,0

Około 38% respondentów postrzega uzależnienie decyzji związku od dykcji i od organizacji społeczno-politycznych w przedsiębiorstwie. Dużą niezależność przypisuje organizacji związkowej niespełna 18% badanych. W kwestii wpływu otoczenia zewnętrznego przedsiębiorstwa aż 37% respondentów wybrało odpowiedź "trudno powiedzieć".

2. Stosunek wobec związków zawodowych

Szczegółowy rozkład odpowiedzi na pytanie: "Jaki jest Pana/i/ stosunek do związków zawodowych działających w Pana/i/ zakładzie pracy" przedstawia się następująco /dane w procentach/:

zdecydowanie popieram	16,6
popieram, ale mam pewne zastrzeżenia	43,1
nie popieram, mam dużo zastrzeżeń	17,3
jestem zdecydowanym przeciwnikiem	4,5
nie interesuję się działalnością związków zawodowych	18,0

Najliczniejsza jest grupa badanych /43,1%/, którzy akceptują działalność, lecz mają pewne obiekcje. Zdecydowanych przeciwników jest o 12,1% mniej niż zdecydowanych zwolenników. Obraz uzupełniają dwa stanowiska: umiarkowanej negacji /17,3%/ oraz dystansu /18%/.

Dane te można grupować w rozmaity sposób. Wydaje się jednak, że wyznaczanie wyłącznie na ich podstawie linii podziału na przeciwników i zwolenników jest nieco ryzykowne. Nie wiadomo na przykład, do których zaliczyć dość dużą grupę osób deklarujących niezainteresowanie działalnością związków. Analiza odpowiedzi na inne pytanie, dotyczące oceny działalności OPZZ wskazuje na dużą zbieżność wyborów dokonywanych przez tę grupę z opiniami osób, które określiły się w omawianym pytaniu jako przeciwnicy związków. Rozstrzygnięcie tej kwestii pozostawiamy zatem do dalszych analiz.

Poproszono również badanych, aby określili, jaka część załogi w przedsiębiorstwie interesuje się działalnością związkową. Otrzymano następujący rozkład odpowiedzi /dane w procentach/:

niemal wszyscy	9,3
około połowy	19,6
mniej więcej jedna trzecia	22,6
jakieś 10-15%	24,8
prawie nikt	14,8
trudno powiedzieć	8,8

Zdaniem blisko połowy respondentów, działalnością związkową w przedsiębiorstwie interesuje się ponad jedna trzecia członków załogi, około 40% stwierdza, że mniej niż 15% pracowników.

Kolejnym wskaźnikiem stosunku wobec związku jest odpowiedź na pytanie: "Czyje interesy reprezentuje przede wszystkim organizacja związkowa?". Najwięcej wyborów uzyskały dwie kategorie - "interes członków związku" /35,3% wskazań/ oraz "interes całej załogi" /34,7%/, w dalszej kolejności - "interes kadry kierowniczej i dyrekcji" /12%/, "interes aktywu związkowego" /10,7%/ oraz "interes robotników" /3,8%/.

Okazuje się, że spór o to, czy związek ma reprezentować całą załogę czy tylko swoich członków, jest w dalszym ciągu aktualny.

3. Ocena działalności OPZZ

Na pytanie, czy w negocjacjach z rządem związki zawodowe prezentują rzeczywiste interesy ludzi pracy, 15,6% respondentów odpowiedziało tak, 43,9% raczej tak, 12,8% raczej nie, 12,1% nie, 15,5% trudno powiedzieć. Z kolei na pytanie, czy udział OPZZ w negocjacjach z rządem można uznać za dowód rzeczywistego wpływu związków zawodowych na decyzje o dużym znaczeniu dla całego społeczeństwa, podejmowane w skali państwa, uzyskano następujący rozkład odpowiedzi: tak - 11,6%, raczej tak - 37,3%, raczej nie - 20,7%, nie - 17,2%, trudno powiedzieć - 13,1%. Porównanie odpowiedzi na obydwa pytania wskazuje, że badani lepiej oceniają intencje OPZZ /aprobata 59,5%, negacja 24,9%/ niż faktyczny wpływ OPZZ na ważne społecznie decyzje władz /aprobata 48,9%, negacja 37,9%/.

Jeśli ponadto obliczymy wskaźnik ocen pozytywnych i negatywnych, traktując obydwa pytania łącznie, to okaże się, że 54,2% badanych aprobuje działalność OPZZ, 31,4% ją neguje, a 14,3% zajmuje postawę neutralną.

4. Ocena faktu sprawowania funkcji politycznych przez działaczy związkowych

Przedmiotem oceny respondentów była sytuacja, w której osoba pełniąca funkcję z wyboru w związkach zawodowych jest jednocześnie członkiem władz określonych struktur politycznych bądź społecznych. Oceniano, czy jest to sytuacja korzystna dla związku /tab.7/.

Tabela 7. Ocena faktu sprawowania funkcji społecznych lub politycznych przez działaczy związkowych

w procentach

Organizacje lub instytucje	Ocena sprawowania funkcji w organizacjach lub instytucjach		
	pozytywna	negatywna	trudno powiedzieć
Prezydium rady pracowniczej	56,9	35,3	11,8
Egzekutywa komitetu zakładowego PZPR	40,3	48,2	11,6
Prezydium wojewódzkiej rady narodowej	43,7	38,6	17,4
Egzekutywa komitetu wojewódzkiego PZPR	31,2	51,6	17,2
Rada Państwa	34,5	43,3	21,8
Komitet Centralny PZPR	27,8	51,7	20,5
Biuro Polityczne KC PZPR	27,4	51,6	20,9

Okazuje się, że tylko w przypadku prezydium rady pracowniczej i prezydium wojewódzkiej rady narodowej przeważają oceny pozytywne, w pozostałych natomiast zdecydowanie dominują oceny negatywne. Najwięcej sprzeciwów budzi udział działaczy związkowych w kierowniczych gremiach partii.

5. Bariery rozwoju związków zawodowych

W badanej populacji 45,9% stanowili członkowie związku zawodowego. Oznacza to, że ponad połowa badanych pracowników gospodarki uspołecznionej dotychczas nie zdecydowała się na wstąpienie do związków. Respondenci oceniali, jaki wpływ na decyzje o niewstę-

powaniu pracowników danego przedsiębiorstwa do związków miały różnego typu uwarunkowania o charakterze społecznym bądź politycznym /tab.8/.

Tabela 8. Wpływ ograniczeń społecznych i politycznych na decyzje o niewstępowaniu do związków

Ograniczenia	w procentach		
	Ma wpływ	Nie ma wpływu	Trudno powiedzieć
1. Brak zaufania do władzy	68,0	20,3	11,5
2. Zniechęcenie do wszelkiej działalności społeczno-politycznej	64,6	21,6	13,4
3. Brak widocznych rezultatów działalności związków zawodowych	64,6	24,6	10,5
4. Sposób tworzenia związków zawodowych	56,2	27,5	15,9
5. Objęcie funkcji związkowych przez ludzi nie budzących zaufania	42,6	41,8	15,5
6. Wierność idei "Solidarności"	40,3	40,8	18,6
7. Obawa przed szykanami ze strony kolegów	30,8	60,4	8,2
8. Oddziaływanie podziemia politycznego	17,3	62,4	19,8

W przypadku czterech pierwszych czynników dominują opinie o ich znacznym wpływie. W kwestii dwóch dalszych ograniczeń opinie są równo podzielone, w przypadku dwóch ostatnich zaś przeważają opinie minimalizujące ich znaczenie.

Największa polaryzacja stanowisk zarysowała się w kwestii wpływu dwóch czynników: niskiego prestiżu aktywistów związkowych i wierności idei "Solidarności". Natomiast najmniejszą rolę w hamowaniu rozwoju ruchu związkowego odgrywają szykany w środowisku pracy i oddziaływanie podziemia politycznego.

6. Oczekiwania wobec związków zawodowych

Postulaty pod adresem związków zawodowych badani formułowali w sposób spontaniczny na początku wywiadu. W jego końcowej części ustosunkowali się do 10 przedstawionych im możliwości.

W rzeczywistości zakładowej największe znaczenie, zdaniem badanych, mają sprawy socjalno-bytowe, w skali kraju najczęściej wyborów uzyskał postulat obrony interesów ludzi pracy /tab.9/. Stosunkowo rzadko zaś oczekuje się od związków zawodowych działalności w sferze produkcyjnej.

Tabela 9. Oczekiwania wobec związków zawodowych /wypowiedzi spontaniczne/

Sfery działalności	Wskazania dotyczące zadań w skali	
	przedsiębiorstwa	kraju
Sprawy socjalno-bytowe	50,0	26,3
Płace	32,8	24,8
Warunki pracy	30,8	15,5
Obrona interesów ludzi pracy	23,2	39,2
Obrona pracowników w przypadku konfliktu z dyrekcją	18,6	-
Reprezentacja ludzi pracy w rozmowach z rządem, wpływ na decyzje gospodarcze	-	22,3
Pomoc w sprawach osobistych	12,3	-
Problemy pracy i produkcji	11,6	-
Kwestia cenowa, podwyżki cen	-	10,1
Poziom życia	-	9,2

Odpowiedzi na pytanie: "Czy oczekiwał/a/by Pan/i/ od takich związków, do jakich chciał/a/by Pan/i/ należeć, działań w następujących sprawach?" pozwalają skonstruować hierarchię oczekiwań badanych. Dotyczyły one następujących problemów życia społecznego /w nawiasie podano pozycję, jaką zajmowała dana kwestia w wypowiedziach badanych w roku 1984²/:

1. Płace - 89,2% /1/
2. Warunki pracy - 86,4% /3/
3. Pewność zatrudnienia, obrona prawa do pracy - 79,8% /2/
4. Przekazywanie władzom opinii załóg - 78,5% /7/

²"Związki zawodowe w opinii wielkoprzemysłowej klasy robotniczej" - badanie zrealizowano na 1966-osobowej reprezentatywnej próbie robotników zatrudnionych w wielkoprzemysłowych zakładach pracy.

5. Sprawy socjalno-bytowe - 77,4% /9/
6. Samorządność, niezależność - 77,3% /6/
7. Wpływ na decyzje rządu - 71,5% /5/
8. Lepsza atmosfera pracy - 65,4% /8/
9. Wpływ na decyzje dyrektora i rady pracowniczej - 64,8% /4/
10. Zaopatrzenie w trudno dostępne dobra - 56,3% /10/.

Porównanie hierarchii z obu okresów wskazuje, że wzrosły oczekiwania w stosunku do działań w sferze socjalno-bytowej, zmalały zaś - w sferze kontrolowania decyzji dyrektora i samorządu. Można zatem powiedzieć, że społeczne oczekiwania wobec działalności związkowej koncentrują się głównie na dwóch obszarach: świadczeń dla załogi i oddziaływania na władze państwowe. Natomiast zadania stawiane związkom w zakresie współzarządzania przedsiębiorstwem są nieco skromniejsze. Znamienne jest także to, że oczekiwań nie różnicuje istotnie większość cech społeczno-demograficznych badanych. Wszyscy formułują je w sposób zbliżony. Można zatem mówić o pewnego rodzaju censusie w stosunku do postulowanego modelu zadań, jakie badani stawiają przed ruchem związkowym.

x

x

x

1. Stwierdzono, że nie ma zgodności ocen dotyczących wypełniania przez związki zawodowe podstawowych funkcji w zakładzie pracy. Około 40-45% badanych wypowiedziało się na ten temat pozytywnie i mniej więcej tyle samo - negatywnie. W ocenie dynamiki działalności związków w czasie ostatnich 2-3 lat zarysowały się dwie tendencje: zdaniem 33-42% badanych nastąpiła poprawa, według 37-48% nic się nie zmieniło.

2. Ponad połowa badanych uważała, że działacze związkowi to ludzie mający autorytet wśród pracowników, około 1/4 osób miało na ten temat przeciwne zdanie, ponad 20% badanych nie określiło swego stanowiska.

3. Około 38% ankietowanych wskazało na dużą zależność decyzji podejmowanych przez organizacje związkowe od dyrekcji i organizacji społeczno-politycznych. Natomiast około 18% uważało, że związki podejmują decyzje w dużym stopniu samodzielnie.

4. Działalność związków zawodowych uzyskała poparcie ponad połowy badanych.

5. Około 35% ankietowanych uważało, że związek zawodowy w ich przedsiębiorstwie reprezentuje przede wszystkim interesy swoich członków. Niemal identyczny odsetek badanych stwierdził, że związki zawodowe działają w interesie całej załogi.

6. Działalność OPZZ aprobuje 54,2% badanych, 31,4% ocenia ją krytycznie, 14,3% zaś zajmuje postawę neutralną.

7. W ocenie zjawiska sprawowania funkcji społecznych lub politycznych przez działaczy związkowych najczęściej sprzeciwów budzi ich udział w kierowniczych gremiach partii. Najwyższą aprobatę uzyskało członkostwo w prezydium rady pracowniczej.

8. Do najczęściej wskazywanych czynników ograniczających wzrost liczby członków związku należą: brak zaufania do władzy /68,0%/, zniechęcenie do wszelkiej działalności społeczno-politycznej /64,6%/ oraz brak widocznych rezultatów działalności związkowej /64,6%/. Na ostatnim miejscu znalazło się oddziaływanie podziemia politycznego /17,3%/.

9. W większości rozpatrywanych kwestii stwierdzono znaczne zróżnicowanie opinii ze względu na cechy społeczno-demograficzne badanych. Stanowisko przychylne związkom częściej zajmują ich członkowie, partyjni, osoby oceniające swoją sytuację materialną i mieszkaniową jako bardzo dobrą i dobrą, mieszkańcy wsi i małych miast, pracownicy handlu i usług oraz pracownicy nadbudowy. Stanowisko krytyczne zaś częściej prezentują osoby nie należące do związków, bezpartyjne, oceniające swoją sytuację materialną i mieszkaniową jako bardzo złą i złą, mieszkańcy dużych aglomeracji, kadra inżynieryjno-techniczna oraz robotnicy przemysłowi.

Skala zróżnicowania opinii w przypadku poszczególnych pytań ankiety była odmienna, natomiast linia podziału pomiędzy osobami nastawionymi pozytywnie i negatywnie do związków zawsze przebiegała podobnie.

ANEKS

Charakterystyka społeczno-demograficzna badanych /dane w procentach/

Badanie zrealizowano w październiku 1986 na 960-osobowej reprezentatywnej próbie udziałowej pracowników zatrudnionych w gospodarce społecznej.

Płeć

Kobiety - 43,9

Mężczyźni - 55,7

Wiek - średnia wieku badanych 35-36 lat

Wykształcenie

Niepełne i podstawowe - 36,7

Zasadnicze zawodowe - 24,4

Średnie ogólnokształcące - 6,3

Średnie zawodowe - 22,3

Wyższe - 9,0

Miejsce zamieszkania

Wieś - 12,0

Miasto:

5-50 - 13,3

50-200 - 24,3

powyżej 200 tys. mieszkańców - 39,9

Przynależność do organizacji społeczno-politycznych

PZPR - 15,6

Organizacje młodzieżowe - 7,7

PRON - 2,4

Inne - 4,2

Związki zawodowe - 45,9

Przynależność do związków zawodowych przed wprowadzeniem stanu wojennego

NSZZ "Solidarność" - 37,9

Związki branżowe - 23,4

Inne - 0,5

Nie należący do żadnych - 38,0

Przynależność do grup społeczno-zawodowych

Robotnicy przemysłowi /zatrudnieni w państwowych zakładach/ - 27,5

Kadra inżyniersko-techniczna /kierownicy jednostek organizacyjnych, inżynierowie specjaliści, mistrzowie itp./ - 7,7

Pracownicy handlu i usług /sektor państwowy i spółdzielczy/ - 9,9

Pracownicy nadbudowy /nauczyciele, naukowcy, służba zdrowia, pracownicy administracji itp./ - 20,1

Robotnicy poza przemysłem /sprzątaczkę, dozorcę, robotnicy rolni, robotnicy w zakładach spółdzielczych itp./ 29,6

Inni - 4,9

Dochód na osobę - 12 100 zł

<u>Ocena</u>	<u>Warunki</u>	
	<u>materialne</u>	<u>mieszkaniowe</u>
Bardzo złe	4,9	2,7
Złe	9,5	7,3
Raczej złe	18,5	25,7
Średnie, przeciętne	36,6	45,6
Dość dobre	14,3	11,8
Dobre	13,8	5,5
Bardzo dobre	2,0	0,7

Stosunek do praktyk i wierzeń religijnych

Wierzący i praktykujący regularnie - 43,0

Wierzący i praktykujący nieregularnie - 35,2

Wierzący, ale niepraktykujący - 14,6

Niewierzący, chodzący do kościoła - 1,4

Niewierzący i niepraktykujący - 5,7